

Nánási László

AZ ÜGYÉSZI FUNKCIÓ A RENDI KORI MAGYARORSZÁGON

The Prosecutorial Function in the Age of Peerage in Hungary

Dr. Nánási László főügyész, Bács-Kiskun Megyei Főügyészség, nanasi.l@mku.hu

Ügyészi tevékenységet végző személyek évszázadok óta tevékenykedtek Magyarországon. Az uralkodót magánjogi és büntetőjogi viszonyokban képviselő királyi ügyigazgató (Szent Korona ügyésze) tisztsége a 13. században tűnt fel, majd a 16. század elejétől vált véglegessé. A munkáját 1774-től hivatali apparátusra támaszkodva végezte. A magyar alkotmány alapjának számító területi önkormányzatok (vármegyék) jogi képvisellete a 17. századtól alakult ki, azt a tiszti ügyészek végezték. A közgyűlés jogi képzettségű személyeket választott a közjogi, magánjogi, büntetőjogi, büntetésvégrehajtási feladatok ellátására. E munka mellett ügyvédi tevékenységet is végeztek. A városokban a 16. század végétől tűnt fel a közügyek jogi képviselője. A földesurak képviselétét jogi képzettségű uradalmi ügyész látta el 1848-ig, aki közreműködött a magánjogszolgáltatást végző bíróság, az úriszék munkájában. A reformkorban kísérlet történt a büntetőeljárás ügyészi feladatok kodifikálására.

KULCSSZAVAK:

büntetőeljárás, jogi képvisellete, királyi ügyigazgató, tiszti ügyész, uradalmi ügyész

The profession of prosecutor was practised in Hungary for centuries. The legal representation of kings appeared in the 13th century and became permanent from the early 16th century. The Attorney General (prosecutor of the Holy Crown) represented the monarch in its private and criminal law affairs, and from 1774, this job was carried out with the support of a prosecutorial office. The legal representation of the local governments of the county, which are the fundamental building blocks of the Hungarian constitution, developed from the 17th century, and the county solicitors exercised this duty. The General Assembly elected legally trained persons for the duties in public, private, criminal, and penal law. Besides operating in these fields, they also engaged in activities as solicitors. In towns, the position of the legal counsel of the town began to emerge from the end of the 16th century. Representatives of landlords (legal counsel) were represented by a lawyer with a legal qualification until 1848,

who contributed to the work of private courts. In the Reform Era an attempt was made for the prosecutor to codify the criminal proceedings.

KEYWORDS:

Attorney General, county prosecutor, landlord legal counsel, legal representation, criminal proceedings

Magyarországon a modern igazságügyi, azon belül az ügyészségi szervezet létrehozására a kiegyezés után a polgári állam kiépítése során került sor. Ezt megelőzően hazánkban az 1849–61-ben működött ausztriai birodalmi szervezet előtt nem volt államügyészség, de ennek egyes funkcióit már gyakorolták meghatározott személyek.

A tisztséget a századokig használt hivatalos latin nyelv a *fiscus*, *fiscalis*, *procurator* szóval nevezte. Az ügyész kifejezés 1786-ban bukkant fel *prókátor* (ügyvéd) jelentéssel, majd a joggal foglalkozók közül a *fiscalist* kezdték így nevezni, mivel a „fiskust a prókátortól meg kellett különböztetni, az ügyészt az elsőre foglalták le, a prókátor helyébe [...] az ügyvéd” került.¹

1. A KIRÁLYI ÜGYIGAZGATÓ

Az ügyész funkciójának nyomai 1260-ban bukkantak fel az uralkodó különös jegyzőjének (*speciales notarii*) személyében, aki esetenként a királyt képviselte jogi – jellemzően birtokvisszaszerzési – ügyekben.²

A 14. század végétől e feladatkör állandósult: az első királyi ügyek ügyvédjének nevezett személy (*procurator causarum domini regis*) 1388–95 között töltötte be tisztségét, majd 1399-ben bukkant fel az egyetemes meghatalmazásra utaló király általános ügyvédje (*domini nostri regis procurator generalis*) elnevezés. Működése nagyrészt a nádor bíróságán folyt, akinek feladata volt dönteni a király és az alattvalók közötti perekben.³

Ez a cím 1430-ban „őfelsége ügyeinek igazgatója és ügyvédjére” (*director et procurator causarum Suae Majestatis*) változott. Folyamatossá vált a tisztség betöltése, amely az uralkodó bizalmát feltételezte. A feladatokat ellátók eseti javadalmazást kaptak. Ekko-riban alakult ki azon szokás, hogy az ügyigazgató az uralkodó képviselőjeként a Királyi Tábla szavazati jog nélküli tagja lett. Ennek okát az adta, hogy a perekben a király érdekeit szemmel tartva hűtlenség, vagy az uralkodói jogok sérelmének észlelése esetén azonnal beavatkozzon. Kiváltságként nem tartozott képviselői jogát bizonyítani, költséget vesztett per után sem fizetett.⁴

A századokra állandósult Szent Korona ügyésze és a királyi ügyek igazgatója (*fiscalis Sacrae Coronae et director causarum regis*) cím 1519-ben jelent meg.⁵

Az ügyigazgató az I. Ferdinánd által 1528-ban Budán létesített, majd pozsonyi székhelyű Magyar Kamara tagja lett, akinek alapvető feladata a királyi jövedelmek kezelése volt. 1567-ben megalakult a Kassán székelő Szepesi Kamara, amelynél az ügyigazgató

¹ SZILY Kálmán: *A magyar nyelvújítás szótára*, Hornyánszky Nyomda, Budapest, 1902, 360.

² BUZÁSI János: *A királyi jogügyigazgatósági levéltár*, Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1967, 1.

³ BÓNIS György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971, 91., 131–132.

⁴ ECKHART Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*, Osiris Kiadó, Budapest, 2000, 259., 271., NÁDASKAY András: *A magyar polgári törvény*, Sárospatak, 1822, 70.

⁵ HAJNIK Imre: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyes-házi királyok alatt*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1899, 183.

helyetteseként egy aligazgató működött. Ők a kamarától kapták fizetésüket, teendőiket utasítások határozták meg.⁶

A bírósági szervezet III. Károly általi reformja véglegesítette az állami felsőbbbíráskodást. Az 1723:XXIV-XXVI. tc.-ek alapján pesti székhellyel megkezdte működését a kéttagozatú legfelsőbb bíróság, a Hétszemélyes, illetve a Királyi Táblából álló Curia. A Királyi Táblának tagja maradt a királyi ügyigazgató, aki által indított perek az 1723:XXVI. tc. 1. §-a szerint ide tartoztak.⁷

III. Károlyig az ügyigazgató és helyettese magánosok ügyeit is elvállalhatta, de ezt a király 1720-ban eltiltott mint az állással össze nem férőt, 1724-ben pedig kimondta, hogy az ügyigazgató csak egy fizetést húzhat.⁸

Mária Terézia 1772-es kamarai utasítása szerint „általában véve mindennemű jogi ügyekben a jogügyi igazgatónak az ország törvényeivel okadatolt véleménye előzetesen kikérendő és a Felsőnek felterjesztendő”. A királyi ügyigazgató és aligazgató mellett kincstári ügyészi állásokat szerveztek, akik évi fizetést kaptak. Az 1774-es utasítás alapján hozták létre a Királyi Ügyigazgatóság Hivatalát (*Causarum Regalium Directoratus Officium*), meghatározott ügykezeléssel, ügyrenddel. A hivatal hetente ülésezett, ahol a rendeleteket, az uradalmi és királyi táblai ügyvédek jelentéseit, az érkezett iratokat az ügyigazgató terjesztette elő, majd kibocsátotta az intézkedéseket. A Királyi Tábla fontosabb ügyeiben az ügyigazgató személyesen járt el, véleménye nélkül semmit sem bocsáthattak ítélet alá.⁹

A rendi kor végén, 1847-ben az ügyigazgató és helyettese mellett 15 királyi ügyvéd tevékenykedett, akik munkáját segédszemélyzet segítette. Az ügyigazgatóság országos hálózatát 32 kincstári ügyész alkotta, akik a kamarai és koronauradalmakban működtek.¹⁰

A *Szent Korona ügyésze és a királyi ügyek igazgatója* cím kifejezte a feladatok kettősségét. Hatáskörébe tartozott a Szent Korona, a király képvisellete, amely során örködött ezek jogai felett: ügyészként mint felperes-vádló szerepelt, ügyigazgatóként pedig a koronajavak jogi ügyeinek intézője volt. A szóhasználat *fiscus* kifejezéssel illette azt a feladatkört, amelyet az ügyigazgató személyesített meg: e szó az uralkodó állami célokra szánt vagyonát jelentette, így ebből fakadóan a *fiscalis* volt a királyi perek gondviselője.¹¹

Az ügyigazgató legfőbb feladata a királyi jogok, jövedelmek felkutatása és azoknak a kincstár javára megszerzése volt. Ennek érdekében ellátta a perképviselést azon esetekben, amelyekben az anyagilag érdekelve volt mint a magvaszakadt hagyatékok

⁶ ECKHART: *Magyar alkotmány... i. m.*, 202–204., BUZÁSI: *i. m.*, 1., KRÁLIK Dani: A kir. kincstár képviselője a perben. In: *Emlékkönyv Grosschmid Béni jogtanári működésének harmincadik évfordulójára*, Rényi Nyomda, Budapest, 1912, 241–242.

⁷ BÓNIS György – DEGRÉ Alajos – VARGA Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*, Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete, Zalaegerszeg, 1996, 112. A hivatkozott jogszabályok és jogi dokumentumok forrása: Szerk. POMOGYI László: *Corpus Juris Hungarici – A törvényekbe zárt történelem*, CD, 2000. január 1. KJK-Kerszöv, a máshonnan származók külön kerülnek megjelölésre.

⁸ KRÁLIK: *i. m.*, 242–243.

⁹ Uo., 247–251., BUZÁSI: *i. m.*, 9–10., 162–211.

¹⁰ KRÁLIK: *i. m.*, 251–252.

¹¹ KÁSZONI János: *Rövid igazgatás a Nemes Magyar Országnak és hozzá tartozó részeknek szokott törvény folyásáról*, Lőcse, 1650, 16–17.

megszerzése, a magánszemélyek közötti birtokperekben fellelhető kincstári jogok érvényesítése, az uralkodói monopóliumok védelme, a kincstári követelések, vagyonkiviteli illetek behajtása. Rá tartozott a kincstári és koronauradalmak képviselője a különböző törvényhatósági fórumokon is, amit az alárendelt kamarai-uradalmi ügyészi hálózaton keresztül látott el.¹²

Werbőczy István *Hármaskönyve* (II. rész 39. cím) szerint a király is perbe idézhető volt az ügyigazgató által. Ennek megfelelően ő tette le az uralkodó helyett az esküt. Az 1723:LI. tc. kifejezetten kimondta, hogy a kincstári, kamarai javakat érintő perekben az ügyigazgató jár el fel-/alperesi minőségben.

Az ügyigazgató e vagyoni jogot érvényesítő feladatköréből fakadt az ügyészi jellegű tevékenysége: voltak olyan bűncselekmények, amelyek az uralkodó személyén keresztül az államot sértették, amelyekért a bűnössel szemben halálbüntetést lehetett kiszabni, elkobzott vagyona pedig a Koronára szállt. Ezen ügyekben a Szent Korona ügyésze járt el felperesként, vizsgálói és vádlói funkciót betöltve. Hatáskörébe tartoztak a király személyét és az államrendet érintő bűncselekmények, amelyek első összefoglalását az 1462:II. tc. adta, a hűtlenség esetei közé sorolva az alkotmány, a király és a Korona elleni támadásokat, okirat-, pecsét- és pénzhamisítást. Később a *Hármaskönyv* (I. rész 14. cím) századokra meghatározta a hűtlenségi cselekményeket. Az 1741:XXVI. tc. felségsértés esetén nevesítette is az ügyigazgató vádlói-felperesi jogkörét. Az 1715:LI., az 1723:CXX. és az 1802:XXI. tc.-ek az uzsorát is olyannak határozták, ami ellen a *fiscus* lép fel, a per során a tőkét és a kamatot a részére ítélte a bíróság.

Az eljárásokban az ügyigazgató foglalta le a vádlottak javait, majd az ítélet után végrehajtotta az elkobzást. A Helytartótanács 1787. évi rendelete az ügyigazgató feladatává tette a Korona jogainak biztosítása érdekében azonnali előzetes nyomozást végezni, a javakat zár alá, majd birtokba venni.¹³

Az ügyigazgató ügyészként a rendi kor végén a nádornak volt alárendelve: neki tett jelentéseket, tőle fogadott el utasításokat. Hűtlenségi, felségsértési, izgatási, pénzhamisítási és uzsoraügyekben az ügyigazgató folytatta a perelőkészítést, amely során kihallgatásokat, házkutatásokat, lefoglalásokat végzett, gondoskodott a vádlottak vagyonának zár alá vételéről. Az ügyigazgató és a kincstári ügyészi hálózat rendészeti megfigyelő szerepet is ellátott például a politikai jellegű sajtóval kapcsolatban. 1804-ben pedig egy kancelláriai rendelet feladattá tette az ügyvédi visszaélések elleni fellépést.¹⁴

¹² BUZÁSI: *i. m.*, 1–3., KRÁLIK: *i. m.*, 241.

¹³ KUN László: *A magyar ügyvédség története politikai és társadalmi tekintetben*, Budapest, 1895, 220.

¹⁴ Szerk. BENDA Kálmán: *A magyar jakobinusok – Iratok, levelek, naplók* [Bibliotheca, Budapest, 1957] című mű közli Sándor Lipót nádor és Németh János királyi ügyigazgató levelezését (206–232.), a kivégzések után az ügyészi jelentést a királyhoz az eljárás tapasztalatairól (285–287.). POMPÉRY Aurél: *Kossuth Lajos 1837/39-iki hűtlenségi perének története kapcsolatban Wesselényi Miklós báró hűtlenségi és az ifjak felségsértési perének történetével* [Szent István Társulat, Budapest, 1913] munka a királyi, nádori, ügyigazgatói kapcsolatokról és tevékenységről közöl adatokat, például: 63., 71–74., 80–81., 140., 144–145., 184–185. BUZÁSI: *i. m.*, 3–4., 63.; *Az 1869-ik évi április hó 20-dikára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója*, XVI. kötet, Pest, 1871, 185.

Az ügyigazgató egyes ügyekben megkereshette meghatározott feladatok teljesítésére a törvényhatóságok tisztii ügyészeit, de azok nem voltak alárendeltjei. A tisztii ügyészek működése miatt az ügyigazgató a Helytartótanácsához fordulhatott, amely a törvényhatóságok számára utasításokat adhatott.¹⁵

Az ország három részre szakadása után önállósodott Erdélyben szintén működött a fejedelmek mellett ügyigazgató (*Causarum Fiscalium Director*). A tisztségről először az 1556 őszi országgyűlés rendelkezett, amikor az ítélmesterek és táblai ülnökök mellett e poszt megválasztását is előírta. Feladatkörébe az 1557. júniusi törvény a Fejedelmi Tábla megfelelő működése feletti örökös utalta, míg az 1588. decemberi törvény szerint ő az uralkodó dolgainak gondviselője. A *fiscalis director* jogállását és feladatkörét az 1653-as *Approbata Constitutiok* rendezte: a IV. rész XVI-XVII. címei szerint az ügyigazgató a táblai ülnökök egyike, akit a „hazának törvényéhez értő, jó lelkiismeretű emberek” közül kellett a fejedelemnek rendelnie. A *fiscalis director* azon ügyekben, amelyekben ő volt a peres fél, nem bíraskodhatott. Feladata volt a *fiscust* illető jövedelmek érvényesítése. Az 1691-es *Diploma Leopoldinumot* követően a Nagyszébenben felállított királyi kincstári hivatal tanácsosainak egyike lett az ügyigazgató, akinek jogköre megegyezett a magyarországiéval.¹⁶

A századokig létezett ügyigazgatói tisztséggel kapcsolatban megállapítható, hogy benne „hiában keresnök [...] a mai államügyész, mert ez eredetileg nem volt egyéb, mint a királyi Felső és a kincstár anyagi érdekeinek képviselője”. Ha feladatai közé tartozott is meghatározott tettek üldözése, e „működésének fő rugója [...] nem a közérdek, nem a megsértett jogrend helyreállítása, hanem – mert eme bűncselekvények rendszerint a bűnös vagyonának elkobzását [...] vonták maguk után – inkább a kincstár ezen érdeke vala”.¹⁷

2. A TISZTI ÜGYÉSZEK

A választott tisztii ügyészek a 16–17. századtól léteztek a vármegyékben, kiváltságos kerületekben, szabad királyi és más városokban. A tisztség létrejötte arra az időre esik, amikor a három részre szakadt országban a területi önkormányzat – amelynek alapvető részét képezte az igazságszolgáltatás – kiteljesedett. Erre hatással volt az 1548:L. tc., amely az élen álló fő- és alispán számára kötelezővé tette a gyanús személyek kinyomozását és megbüntetését. Ez azon felfogáson alapult, hogy a közérdeket és -biztonságot veszélyeztető bűnök esetén nem lehet a sérelmet szenvedett vagy rokonai rendelkezésétől függővé tenni

¹⁵ OSZVALDT Lajos: *Gyűjteménye azon felsőbb szabályrendeleteknek, amelyek 1752 évtől 1847 évig fenyítő ügyekben kibocsátottak és még jelenleg is érvényesek*, Eggenberger, Pest, 1864, 115–116.; Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára: *IV.3.c. Pest-Pilis-Solt vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai – Köz- és kisgyűlési iratok*.

¹⁶ KRÁLIK: *i. m.*, 239–240.; TRÓCSÁNYI Zsolt: *Törvényalkotás az Erdélyi Fejedelemségben*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2005, 172, 239.

¹⁷ FEKETE Ödön: *Az államügyészség múltja s jelene és a magyar királyi ügyészség jövő fejlődése*, Magyar Igazságügy, 1874, II. kötet, 291.

az eljárás megindítását, kereset hiányában büntetlenül hagyni az elkövetőt. Ilyen esetekben a vármegye tisztségviselője vette át a felperes-vádló szerepét.¹⁸

Rendszerint az alispán indította meg a keresetet, aki egyben a törvényszék elnöke is volt. Mivel a *Hármaskönyv* (Előbeszéd 13. cím) szerint a perben a bíró és a felperes-vádló elkülönült egymástól, így az alispán képviselőt bízott meg a kereset benyújtására és a vád képviselésére. Az ilyen esetenként megbízott *prókátor* helyébe lépett a vármegye jogtudó, állandó tisztségviselője, a tiszti ügyész (*fiscus magistratualis, fiscus comitatus*) például Máramarosban 1641-ben, Zemplénben 1668-ban.¹⁹

A municipiumok által kibocsátott statutumok meghatározták a tiszti ügyész választását, hivatalát, javadalmazását, feladatait. A 18. századtól több törvény további hatáskörökkel ruházta fel.²⁰

A tiszti ügyészeket a vármegye közgyűlése rendszerint egy évre választotta az ott élő, jogi ismeretekkel rendelkezők, jellemzően az ügyvédek közül. A teendők sokasága miatt kialakult a törvényhatóság által fizetett fő- és alügyész tiszte. Mellettük tiszteletbeli ügyészek is tevékenykedtek egyes feladatok ellátására. A *fiscalis* működése során a közgyűlés és a törvényszék felügyelete alatt állt: az utóbbi ellenőrizte, hogy a közgyűlésen elrendelt pereket megindította-e. Ha a törvényszék késedelmet tapasztalt, ezt a közgyűlésnek jelentette, amely az ügyészt felelősségre vonta.²¹

A rendi kor végén számos feladat tartozott a tiszti ügyész hatáskörébe: ő volt a „törvények, törvényes szokások, a Karok és Rendek jogai [...] őre és a megsértések bosszulója”, a házasság, a vagyontömegek, az árvák és az adózó nép, a jobbágyság jogainak védője, a „közbátorság s erkölcsiség épségben tartásának” érdekében a bűnelkövetőkkel szembeni fellépés „*eszközlője*”, a büntetések végrehajtásának felügyelője. Ezen jogköröket a tiszti ügyész a vármegye érdekében gyakorolta, de ezen túl bárki jogi képviselését is elláthatta.²²

A *fiscalis* jelen volt a törvényhatósági gyűléseken, a törvényszéken, azok jogszerű megtartásáról gondoskodott. Feladata volt a felsőbb (uralkodói, kancelláriai, helytartótanácsi, kamarai) rendelkezések alkotmányosságával kapcsolatban véleményt nyilvánítani,

¹⁸ BÉLI Gábor: *Magyar jogtörténet – A tradicionális jog*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 1999, 267.

¹⁹ Uo. 267., PALUGYAY Imre: *Megye-rendszer hajdan és most*, 2. kötet, Heckenast, Pest, 1844, 128.

²⁰ KOLOSVÁRY Sándor – ÓVÁRI Kelemen: *A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye*, I–V. kötet, [Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1885–1904] számos statutumot ismertet a tiszti ügyészt illető kérdésekről, például fizetése (Liptó 1726, Nyitra 1726, Csongrád 1733, Borsod 1737, Komárom 1762), hivatala (Trencsén 1736, Jászkun kerület 1751), teendői a közigazgatás és igazságszolgáltatás körül (Gömör 1746, Somogy 1771), egyes feladatai: nemesek visszaélései ellen (Győr 1740), gyűlésben meg nem jelenők ellen (Szepes 1747), széksértésnél (Csongrád 1760), a statútumok megtartásáért (Turóc 1795), egyes bűncselekmények miatt (Szepes 1746, Jászkun Kerület 1799), gonosztevők nyomozásánál (Ugocsa 1736), szegények és árvák jogainak megóvásáért (Veszprém 1736, Bereg 1797). Törvényben meghatározott jogkörök például 1764:XII. tc. a gyámoltak védelméről, 1790:XXXI. tc. a tiltott szerencsejátékok elleni fellépésről, 1790:LVII. tc. és 1807:XXI. tc. az erdők védelmében, 1802:XX. tc. nem-nemes a tiszti ügyész felperessége mellett perelheti a nemes, 1805:V. tc. a hamisan vádolókat a tiszti ügyész fogja perbe. Az 1796:II, 1807:II, 1812:I. tc.-ek szerint a tiszti ügyész perelte be az országgyűlés által a háborús célokra felajánlott javakat meg nem adó személyeket.

²¹ MEZNERICS Iván: *A megyei büntető igazságszolgáltatás a 16–19. században*, Sárkány Nyomda, Budapest, 1933, 36–38.

²² PALUGYAY: *i. m.*, 128–137.

a *municípium* jogainak megóvását biztosítani, a szükséges pereket az igény érvényesítése érdekében megindítani. Ő szerepelt fel- vagy alperesként mindazon ügyekben, amelyekben a törvényhatóság érintve volt.²³

A tiszti ügyész az 1790:XXVI. tc. 11. pontja alapján a reformátusok és evangélikusok válópereiben a házasság védőjeként lépett fel. E hatáskörében nem valamelyik fél oldalán, hanem a jogintézmény érdekében járt el a törvényszék kirendelésére.²⁴

Mária Terézia uralkodásától a jobbágyok védelme, képvisellete körében is feladatokat kapott a *fiscalis*. A királynő 1768. évi főispáni utasításában előírta, hogy az „adózó népet minden méltatlan terhektől és elnyomásoktól, akár a földesurak, akár más, bárkik ellenében, törvényszerű módon megóvandják”. Így, ha a földesurak az úrbéri rendeletek ellen cselekedtek, a jobbágyokat jogtalanul bántották, a „megfelelő orvoslást [...] a tiszti ügyész felperessége mellett, a vétkezők ellen indítandó” per útján kellett nyerni.²⁵

A reformkori 1836-os törvények több hatáskört adtak a tiszti ügyésznek: a költözést jogtalanul akadályozó (IV.), a jobbágytelket csorbító (V.), a törvényes szolgáltatásokon felül kényszerítő (VII.), a jobbágyt kárt okozó (X.) földesúr ellen pert indíthatott. Az ilyen ügyekben a *municípium* is érdekelt volt, mivel az elmarasztalt földesúrra kiszabott bírság fele a pénztárát illette. Ezen túl a *fiscalis* az évenkénti úrbéri megállapodások megkötésénél jelen kellett lennie (VIII.), a jobbágyok árváinak jogaira felügyelt (IX.).

A tiszti ügyésznek a büntető jogszolgáltatás terén több teendője volt: a vád alá helyezés előkészítése, az idézés, a vádképviselőt, a büntetések végrehajtása. A letartóztatottakat a *municípium* székházába elzáratta, az írományokat, bűnjeleket, a fogoly javait átvette. A fenyítő törvényszék által folytatott vizsgálat során a tanúkat és károsultakat megidézte, az elnöklő alispánt folyamatosan tájékoztatta az eljárásról. A befejezett vizsgálat iratait véleményezte, majd vádlevelet benyújtva indítványozta a bizonyítás felvételét és büntetés kiszabását. A bírósági döntés után kihirdette a foglyoknak az ítéletet és azt bevezette az ügynevezett fekete könyvbe. Ellenőrizte a kiszabott szabadságvesztést, a testi büntetések, a közmunka végrehajtását. Bármikor megjelenhetett a tömlöcben, és ott a „raboknak mindennemű környülállásai felől hivatalos vizsgálatot tehet”. Felügyelt a foglárookra, felettük és a rabokra fegyelmi jogkört gyakorolt. A megítélt kártérítés és a költségek behajtásáról gondoskodott.²⁶

A 16. századtól a tanácsok által megbízott ügyvédek, majd választott ügyigazgatók, tiszti ügyészek (*directores causarum, procorator, fiscus civitatis, Fiscal, fiscalis, Stadt fiscali*) működtek a szabad királyi és más városokban. E tiszt például Kolozsvárott 1584-ben, Gyulafehérváron 1588-ban bukkant fel. Kecskemét 1805. évi statutumának szemléletes

²³ TORDAY Lajos: *A megyei polgári peres eljárás a 16–19. században*, Sárkány Nyomda, Budapest, 1933, 24–25.

²⁴ Szerk. FAZEKAS Rózsa – KUJBUSNÉ MECSEI Éva: *Mindennapok Szabolcs és Szatmár megyében a XIX. században (Forrás- és szemelvénygyűjtemény)*, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára, Nyíregyháza, 2000, 304.

²⁵ Szerk. CSIZMADIA Andor: *Bürokrácia és közigazgatási reformok Magyarhonban*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1979, 83.

²⁶ Pest Megyei Levéltár IV.3.C.

meghatározása szerint feladata volt a „városnak jussait minden sérelmekről oltalmazni, [...] az árváknak és az adófizető népnek elnyomattatások ellen figyelmesnek lenni, [...] bűnben leledzőket személyeikre és tetteikre való tekintet nélkül nyomozni, [...] a bíróságnak által adni”.²⁷

3. URADALMI ÜGYÉSZEK

A rendi kor népességének legnagyobb része úriszéki joghatósága alá tartozott. Ez ítélkezett a földesúr jobbágyai, alkalmazottai, a jobbágytelken élő nemesek, a birtok területén elkövetett bűncselekmények, az ott kézre került gonosztevők ügyében. Az úriszék tartása kötelessége volt a földesúrnak, amit nem személyesen, hanem tisztjei útján gyakorolt. Ezek egyike volt az uradalmi ügyész mint jogi képzettségű személy. A tisztség a 17. században jelent meg, majd a földesúri igazgatás állandó hivatalává szerveződött. Feladatkörében ura ügyvédjeként vitte a pereket a megyei vagy országos bíróságok előtt, közreműködött az uradalmak igazgatásában. A bűnügyekben elvégezte a nyomozásokat, ellenőrizte az uradalmi tömlöcökben fogvatartottakkal való bánásmódot, és a vádat mint az uraság *fiskálisa* képviselte az úriszéken.²⁸

4. BÜNTETŐELJÁRÁSI SZABÁLYOZÁSI KÍSÉRLETEK

Az ügyészi tevékenység lényeges elemét képező, alapvetően szokásokon nyugvó büntetőeljárás rendezésére a 18. század végétől történtek kísérletek. Ekkorra kialakult azon felfogás, hogy a büntető normák közjogi jellegűek, azok a közhatalom pillérei, mivel a büntető cselekmények annak szabályait sértik. Az állam célja, hogy felügyelje rendelkezéseivel az alkotmány, valamint a jó polgárok életének biztonságát és tiszteletét, az erkölcsök tisztaságának megőrzését. Így a közbűntettek olyan meg nem engedett cselekmények, amelyek

²⁷ PAKÓ László: A városi közügyigazgatók (direktorok) Kolozsvár 16. század végi bírósági gyakorlatában, *Erdélyi Múzeum*, 2012/3, 88–101., PAKÓ László: Prókátorok Kolozsváron a 16. század utolsó évtizedeiben. In: szerk. EGYED Emese – PAKÓ László – WEISZ Attila: *Certamen I. – Előadások a magyar tudomány napján az Erdélyi Múzeum Egyesület I. szakosztályában*, Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 2013, 251–265., KOLOSVÁRI-ÓVÁRI: *i. m.*; például: Nagyszombat 1623, Modor 1664, Körmöcbánya 1693, Kassa 1708, Sopron 1713, Győr 1723, Szeged 1724, Székesfehérvár 1744. IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor: Kecskemét a késő feudalizmus korában. In: szerk. BARTH János: *Kecskemét története 1849-ig*, Kecskemét, 2002, 301–302. A városi tisztii ügyészekre lásd: KÁLLAY István: *Városi bíraskodás Magyarországon 1686–1848*, Osiris Kiadó, Budapest, 1996, 78–79.

²⁸ ECKHART Ferenc: *A földesúri büntetőbíráskodás a XVI-XVII. században*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1954, 5–6.; BÓNIS-DEGRÉ-VARGA: *i. m.*, 98–99., szerk. VARGA Endre: *Úriszék (XVI-XVII. századi perszövegek)*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1958, 42.; KÁLLAY István: *Úriszéki bíraskodás a XVIII-XIX. században*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985, 40–46.

az államot, annak belső békéjét és biztonságát közvetlenül vagy közvetve sértik, ezért azokat közvád útján kell üldözni.²⁹

Ennek megfelelő szabályozást tartalmaztak a büntetőjogi kodifikációra az 1790/91. évi LXVII., illetve az erdélyi 1791:LXIV. tc.-kel kiküldött bizottságok által készített munkák. Az 1795-re elkészült magyarországi tervezetet – amelynek VIII. szakasza szólt a közvádról – azonban nem tárgyalta az országgyűlés. Erdélyben viszont az anyagi és eljárási jogi normákat meghatározó kódexet 1811. július 17-én XLII. törvénycikként fogadta el az országgyűlés, de ennek uralkodói jóváhagyása elmaradt. E törvénykönyv a II. rész I. cím 4. cikkelyében szólt a közvádról. Mind a tervezet, mind a kódex a gyakorlatot szentesítve az ügyigazgatókat, valamint a municipiumi *fiscalis*okat ruházta volna fel a vádemelés jogával.³⁰

A szabályozatlanság viszonyai között a Helytartótanács számos normát bocsájtott ki. Az 1818 decemberében kiadott rendeletében előírta, hogy a „vádoltak személyes viszonyai és előélete hitelesen kinyomoztassék, a büntett tényálladéka megállapíttassék, szembesítések eszközöltessenek, bonczleletek és egészségi bizonyítványok megszerezteszenek – szóval a fenytő perek úgy intézteszenek és tárgyaltsanak, hogy semmi sem hiányozzék mi a büntett tárgyi tényálladékanak és a bűnösség és betudás meghatározására szükséges, és valamint a vádlók úgy a védők is ne pusztá szóhalmazzal, hanem érvekkel, bizonylatokkal harcoljanak”.³¹

5. REFORMKORI ELKÉPZELÉSEK AZ ÜGYÉSZEKRŐL

A reformkorban terítékre került az elavult, társadalmi és rendi szempontok szerint és területileg tagolt igazságszolgáltatás modernizálása. A hazai viszonyok éles ellentétben álltak az európai polgári ideológiával, amely új rendet – központosított államapparátust, az államhatalmi ágak szétválasztására épült, áttekinthető hivatali szervezetet, megbízható igazságszolgáltatást, az állampolgári jogegyenlőségen alapuló, egységes, kodifikált jogrendszert – kívánt.³²

A reformnemesség külföldi útjain szerzett tapasztalatokat az egyes jogintézményekről. Így Szemere Bertalan 1840-ben kiadott útinaplójában részletesen beszámolt a francia igazságszolgáltatásról. Megállapítása szerint a „királyi közügyvéd [...] a társaság orgánuma, melynek nevében köteleztetik a gyöngéket, milyenek az asszonyok s kiskorúak, pártolni,

²⁹ Az Erdélyi Nagy Fejedelemség MDCCCIXik esztendőről az MDCCCXdikre által-nyújtott és Sz. Jakab havának 9dik napjától fogva, Kolosvár várossában folytatva tartatott országos gyűlésének jegyző könyve, (Kolozsvári országgyűlés 1811), Kolosvár, 1811, 1130.

³⁰ HAJDU Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971, 113.; *Az Erdélyi Nagy Fejedelemség... i. m.*, 1195–1196.

³¹ OSZVALDT: *i. m.*, 98–99.

³² VARGA Endre: *A királyi curia 1780–1850*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974, 19.

a közönséges érdekeket az egyesek törekvései ellen védeni, a bűnöket és vétkeket fényre hozni, törvényesen üldözni s meglakoltatni”.³³

Az 1839–40-es országgyűlésen merült fel a büntető jogrendszer megújításának kérdése. Több vármegye utasításba adta követeinek, hogy szorgalmazzák büntető kódex megalkotását. Az országgyűlés ezért felirattal fordult a királyhoz azzal, hogy a börtönök és a rabkezelés sokfélesége, az ugyanazon bűn eltérő megítélése miatt lehetetlen az igazság alkalmazása, így törvény kidolgozása és megfelelő börtönrendszer kialakítása céljából választmány kiküldését kérték a rendek. A felirat nyomán született 1840.V. tc. bizottságot rendelt azzal, hogy a legközelebbi országgyűlés számára a külföldi tapasztalatokra figyelemmel készítsen tervet a célszerű büntető- és javítórendszer iránt.³⁴

Ezután 1841-ben jelent meg Szalay László *A büntető eljárásról különös tekintettel az eskütszékekre* monográfiája mint a kodifikáció irányát meghatározó mű. Ennek alap-ételete volt, hogy a bűncselekmény elkövetésével a közösség egészét éri sérelem, így az azt képviselő „státus kötelességében és érdekében áll a törvénybontókat kinyomozni, s hogy a vétkesek büntetése vagy büntetlenül maradása nem függhet az egyesek önkényétől”, ezért közbírói eljárásra van szükség. Bár Magyarországon is létezik vádszerv a tisztii ügyészek személyében, de belőlük „jelesebb vádoló rendszer nem keletkezett”. Ezzel szemben a francia államügyészség a kormány szerveként működő hierarchikus szervezet, amelynek „kötelességében áll minden büntettet, vétséget és áthágást kinyomozni és törvény elébe idézni”. Az államügyészt meg kell hallgatni minden ügyben, feladata az ítéletek végrehajtása, így jelentős tényezője a büntető igazságszolgáltatásnak. A kormány alárendeltségű államügyészség ellensúlyát a szabadság őreként a független bíróság jelenti. Szalay mint a centralizmus képviselője így a francia államügyészséget tekintette irányadónak a kodifikációban.³⁵

A kiküldött választmány 1843 márciusára kidolgozta a büntető törvénykönyvnek, az eljárási és a börtönügyi törvényeknek a javaslatait. A bizottság liberális tagjai az esküdtbíráskodást központba állító javaslatot írtak. Abban egyetértés volt, hogy az „eljárásnak a vádoló rendszer elvei szerint kell szerkeszteni”. A vád hatóságai és eljárási jogosítványai azonosak voltak a javaslatokban, mivel ebben a nézetek egyeztek. Így mindkét javaslat 3. §-a szerint „büntető keresetet csak a közbíró indíthat”. Az, hogy ő ki legyen, nem okozott vitát, mivel a javaslatok szerint (I. 29., II. 24. §) a fennálló jognak megfelelően az „illető törvényhatóság tisztii ügyészi hivatalát illeti”.³⁶

Ez azon közjogi szempont érvényesülését jelentette, amely szerint Magyarország Habsburg Birodalmon belüli különállásának és alkotmányos kormányzásának legfőbb

³³ *Utazás külföldön – Válogatás Szemere Bertalan nyugat-európai útinaplójából*, Helikon Kiadó, Budapest, 1983, 147.

³⁴ VARGA János: *Deák és az első magyar polgári büntetőrendszer tervezete*, Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 1980, 4.

³⁵ SZALAY László: *Publicistai dolgozatok*, I. kötet, Heckenast, Pest, 1847, 105–173.

³⁶ Uo., II. kötet, 134.; szerk. FAYER László: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye*, I. kötet II. rész: I. javaslat, II. javaslat, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1896, 143–223., 370–462., IV. kötet, 1902, 238.

letéteményese a vármegye. Ezt a kodifikáció liberális vezéralakja, Deák Ferenc akként fogalmazta meg korábban, hogy „hazánk alkotmányos lételének egyik fő kincse [...] a megyei municipium, hol nemcsak a közigazgatás minden tárgyai, a törvények teljesítése s minden önkényes sértéstől megóvása, de maga a törvényhozás is a nemzet törvényesen egybegyűlő tagjainak szabad tanácskozása alá tartozik. Ezen municipiumok állanak őrt [...] alkotmányunkért, innen forrásznak [...] a nemzetnek minden jussai”.³⁷ Ebből következett, hogy a saját, felelős kormánnyal nem rendelkező Magyarországon az igazságszolgáltatás államosítása – így a központi hatalom szerveként működő államügyészség létrehozása – fel sem merült.

Az I. javaslat 52. §-a szerint a gyakorlat továbbélését jelentette, hogy négy bűncselekmény – felségsértés, hűtlenség, pénzhamisítás, a király elleni sértő kifejezések használata – esetén első fokú bíróságként továbbra is a Királyi Tábla járt volna el. Itt a hagyományoknak megfelelően a 29. § d) pontja szerint a királyi ügyigazgató mint a *Szent Korona ügyvédje* látta volna el a közvádloi feladatokat. A II. javaslat 111. §-a – a pénzhamisítás kivételével – ugyanígy rendelkezett.

A javaslatok (I. 30, II. 25. §) az addigi szabályozatlansággal szemben a közvádloi tiszt betöltését pontos kvalifikációhoz kötötték: betöltött 24. életév, ügyvédi vizsga és a Királyi Tábla (I. javaslat), illetve a „főigazítószerk” (a II. javaslat 87. §-a szerinti országos bíróság) előtt tett büntetőeljárás vizsga, továbbá a magánpraxis tilalmának megkövetelése. Az állampolgári egyenlőség eszméjét kívánta szolgálni, hogy e tisztséget „polgári jogállásra tekintet nélkül” be lehet tölteni. Az elképzelések szerint a közvádlok – az addigiak szerinti határozott időszakra – a törvényhatósági közgyűlési választással nyernék el tisztjüket. Viszont semmit nem szóltak a *Szent Korona ügyésze* tisztjének elnyeréséről, mivel ez az uralkodó jogkörét érintette volna.

A tisztség más elnyerési módja a II. javaslat tárgyalásakor az egyik kerületi ülésen bukkant fel: egy követi felszólalás szerint a közvádlok kinevezési jogát a királynak kellene gyakorolnia, hiszen a központi hatalom esetleges túlkapásával szemben az esküdtszék biztosítékot képez. A közvádlokat illetően egyébként nem volt vita a javaslat alsótáblai tárgyalása során. Az eljáró elnök szerint a közvádlo „egy oly morális személy [...], kinek minden elfogultság és pénz, személy érdeken kívül egyedüli kötelessége az igazságnak kipuhatlása [...]. Ő a status érdekét védi, minél fogva a polgárokat békében, csendességben kell tartani; ki bünt követ el az [...] a polgári rendet, leggyakoribb esetekben egyes embereket is sért meg, s mivel e kettőt egymástól elválasztani nem lehet, ezen egyes emberek megsértését is védi a közvádlo”.³⁸

A közvádlo feladatait ugyanúgy jelölte ki mindkét javaslat: az eljárás a bíró által teljesítendő vizsgálattal indul, amely a tényállás megállapítását, a tettes felfedezését és a bizonyítás előkészítését célozza, annak érdekében, hogy a perbefogó szerk (I.), illetve a vádeszküdszék (II.) dönthessen az eljárás megalapozottságáról. A vizsgálat során a bírónak értesítenie kell

³⁷ Szerk. MOLNÁR András: *Deák Ferenc – Válogatott politikai írások és beszédek*, I. kötet, Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 107.

³⁸ FAYER: *i. m.*, IV. kötet, 69., 101.

a közvádlót a történekről. Annak befejeztével ő kapja meg az iratokat azért, hogy a terhelt perbefogása vagy felmentése iránt nyilatkozzon. Ha a bírósági döntés szerint megalapozottan vethető fel az eljárás alá vont felelőssége, akkor a közvádló elkészíti vádlevelét, amely a bűncselekmény tényállását, törvény szerinti minősítését, és a vádat támogató bizonyítási eszközök megjelölését tartalmazza. Ennek egy példányát a vádlott részére kell kézbesíteni. A javaslatok így eleget tettek a vádelv követelményének, miszerint pontosan meghatározott, a vádlott által előzetesen tudható, s így védhető tényállás felrovása történjen.

A bírósági eljárásban a közvádló ügyfél. A nyilvános tárgyalás megkezdésekor – miután a törvényszéki jegyző a vádlevelet felolvasta – a „közvádló a vád tárgyát élő szóval kifejti, az illető bizonyságokat előadja”, majd a tanúk jegyzékét átadja (I. 312. §, II. 321. §). A tárgyalás során az elnök, a bírák, az esküdtek mellett a közvádlót is megillette a közvetlen kérdés joga a kihallgatottakhoz (I. 321. §, II. 330. §). A bizonyítás befejeztével elhangzó perbeszédében a „közvádló keresetének támogatására szolgál minden bizonyítást elősoroz, [...] a törvény értelmében ítéletet kér” (I. 346. §, II. 353. §). A II. javaslat 384. §-a szerint, ha az esküdtszék szerint bűnös a vádlott, akkor az ezt kihirdető határozatot követően a közvádló nyilatkozik a „*törvény mikénti alkalmazása iránt*”.

A javaslatok szerint az ítélet kihirdetését követően a közvádló és a vádlott élhetett volna perorvoslással (I. 403. §, II. 397. §), mind anyagi, mind eljárási jogi okból. A I. 406. §-a kötelezte is volna a közvádlót fellebbvitelre, ha indítványa ellenére a bíróság felmentette a vádlottat, öt évnél enyhébb büntetést szabott ki, illetve néhány bűncselekmény, például közpénztárak hűtlen kezelése esetén.

A fellebbezett ügyekben a másodfokú eljárásokban a javaslatok szerint nem szerepelt vádhatósági képviselő, ami következett abból, hogy nem kívántak államügyészséget létrehozni, a tisztí ügyészeknek pedig a municípiumon kívül nem volt felettes hatóságuk.

Az országgyűlés Alsótáblája 1844. augusztus 28-án fogadta el az esküdtszéki javaslatot, amely napon jelent meg Szalay László cikke is a Pesti Hírlapban. Megállapítása szerint sajnálatos, hogy „határozattá nem vált egy időben az esküdtszékek behozatalával egy közvádló-collegium alakítása, melly [...] a közállomány érdekében, mint a közállomány, nem mint egyes törvényhatóság képviselője követelje az igazság kiszolgáltatását a bűnösnek irányában”. A szerző szerint az „ismét és ismét tisztválasztás alá eső egyes közvádlókban sem méltóságot, sem függetlenséget, sem egységet nem lát”.³⁹

A Felsőtáblához átküldött törvényjavaslatot azonban a főrendek elvetették, mivel az esküdtszék intézményét nem fogadták el.⁴⁰ Ezzel a döntéssel a kodifikáció ügye, benne a közvádlói szereppel elbukott, és 1848-ig nem is került elő.

³⁹ SZALAY: *i. m.*, I. kötet, 227.

⁴⁰ FAYER: *i. m.*, IV. kötet, 183.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára: *IV.3.c. Pest-Pilis-Solt vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai – Köz- és kisgyűlési iratok 1790–1848.*
2. *Az 1869-ik évi április hó 20-dikára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója*, XVI. kötet, Pest, 1871.
3. *Az Erdélyi Nagy Fejedelemség MDCCCIXik esztendőről az MDCCCXdikre által-nyújtatott és Sz. Jakab havának 9dik napjától fogva, Kolosvár városában folytatva tartatott országos gyűlésének jegyzőkönyve*, Kolosvár, 1811.
4. Szerk. BENDA Kálmán: *A magyar jakobinusok – Iratok, levelek, naplók*, Bibliotheca, Budapest, 1957.
5. BÉLI Gábor: *Magyar jogtörténet – A tradicionális jog*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 1999.
6. BÓNIS György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971.
7. BÓNIS György – DEGRÉ Alajos – VARGA Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*, Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete, Zalaegerszeg, 1996.
8. BUZÁSI János: *A királyi jogügyigazgatósági levéltár*, Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1967.
9. CSIZMADIA Andor: *Bürokrácia és közigazgatási reformok Magyarhonban*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1979.
10. ECKHART Ferenc: *A földesúri büntetőbíráskodás a XVI–XVII. században*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1954.
11. ECKHART Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*, Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
12. Szerk. FAYER László: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye I. k. II. rész, IV. kötet*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1896/1902.
13. Szerk. FAZEKAS Rózsa – KUJBUSNÉ MECSEI Éva: *Mindennapok Szabolcs és Szatmár megyében a XIX. században (Forrás- és szemelvénygyűjtemény)*, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára, Nyíregyháza, 2000.
14. FEKETE Ödön: *Az államügyészség múltja s jelene és a magyar királyi ügyészség jövő fejlődése*, Magyar Igazságügy, 1874, II. k.
15. HAJDU Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971.
16. HAJNIK Imre: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyes-házi királyok alatt*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1899.
17. IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor: *Kecskemét a késő feudalizmus korában*. In: szerk. BÁRTH János: *Kecskemét története 1849-ig*, Kecskemét, 2002.
18. KÁLLAY István: *Úriszéki bíráskodás a XVIII–XIX. században*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985.
19. KÁLLAY István: *Városi bíráskodás Magyarországon 1686–1848*, Osiris Kiadó, Budapest, 1996.
20. KÁSZONI János: *Rövid igazgatás a Nemes Magyar Országának és hozzá tartozó részeknek szokott törvény folyásiról*, Lőcse, 1650.
21. KOLOSVÁRY Sándor – ÓVÁRI Kelemen: *A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye I–V. kötet*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1885–1904.
22. KRÁLIK Dani: *A kir. kincstár képviselője a perben*. In: *Emlékkönyv Grosschmid Béni jogtanári működésének harmincadik évfordulójára*, Rényi Nyomda, Budapest, 1912.
23. KUN László: *A magyar ügyvédség története politikai és társadalmi tekintetben*, Budapest 1895.
24. MEZNERICS Iván: *A megyei büntető igazságszolgáltatás a 16–19. században*, Sárkány Nyomda, Budapest, 1933.
25. Szerk. MOLNÁR András: *Deák Ferenc – Válogatott politikai íráskorok és beszédek*, I. kötet, Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
26. NÁDASKAY András: *A magyar polgári törvény*, Sárospatak, 1822.
27. OSZVALDT Lajos: *Gyűjteménye azon felsőbb szabályrendeleteknek melyek 1752 évtől 1847 évig fenyítő ügyekben kibocsátattak és még jelenleg is érvényesek*, Eggenberger, Pest, 1864.
28. PAKÓ László: *A városi közigazgatások (direktorok) Kolozsvár 16. század végi bírósági gyakorlatában*, Erdélyi Múzeum, 2012/3.

29. PAKÓ László: Prókátorok Kolozsváron a 16. század utolsó évtizedeiben. In: szerk. EGYED Emese – PAKÓ László – WEISZ Attila: *Certamen I. – Előadások a magyar tudomány napján az Erdélyi Múzeum Egyesület I. szakosztályában*, Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 2013.
30. PALUGYAY Imre: *Megye-rendszer hajdan és most*, 2. kötet, Heckenast, Pest, 1844.
31. Szerk. POMOGYI László: *Corpus Juris Hungarici – A törvényekbe zárt történelem*, 2000. január 1. KJK-Kerszöv.
32. POMPÉRY Aurél: *Kossuth Lajos 1837/39-iki hűtlenségi perének története kapcsolatban Wesselényi Miklós báró hűtlenségi és az ifjak felségsértési perének történetével*, Szent István Társulat, Budapest, 1913.
33. SZALAY László: *Publicistai dolgozatok*, I-II. kötet, Heckenast, Pest, 1847.
34. SZILY Kálmán: *A magyar nyelvújítás szótára*, Hornyánszky Nyomda, Budapest, 1902.
35. TORDAY Lajos: *A megyei polgári peres eljárás a 16–19. században*, Sárkány Nyomda, Budapest, 1933.
36. TRÓCSÁNYI Zsolt: *Törvényalkotás az Erdélyi Fejedelemségben*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2005.
37. *Utazás külföldön – Válogatás Szemere Bertalan nyugat-európai útinaplójából*, Helikon Kiadó, Budapest, 1983.
38. Szerk. VARGA Endre: *Úriszék (XVI-XVII. századi perszövegek)*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1958.
39. VARGA Endre: *A királyi curia 1780–1850*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974.
40. VARGA János: *Deák és az első magyar polgári büntetőrendszer tervezete*, Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 1980.

Dr. Nánási László, PhD, (nanasi.l@mku.hu) főügyész (Bács-Kiskun Megyei Főügyészség), címzetes egyetemi docens (Szegedi Tudományegyetem). Kutatási területe az igazságszolgáltatás, az ügyészség, a büntetőjog története, annak anyagi és eljárási rendelkezései, magyar jogtudósok életműve. E témakörökben jelentek meg írásai szakfolyóiratokban, gyűjteményes kötetekben, valamint szerkesztett és írt ezen témakörökben könyveket, könyvfejezeteket.